

KIOTO PROTOKOLO MECHANIZMAI. TARŠOS VIENETŲ APMOKESTINIMAS

Andrius Paulauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės katedros docentas
socialinių mokslų (teisės) daktaras
advokatas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 78
El. paštas: a.paulauskas@amicorp.com

Straipsnyje analizuojami Kioto protokolo mechanizmai, kuriais remdamosi valstybės privalo vykdyti įsipareigojimus, siekdamos mažinti CO₂ susiformavimą ir išmetimą į aplinką, skatinant ekonomiškai efektyvius išmetamo šiltnamio dujų kiekio mažinimą įvairiose gamybinės veiklos srityse. Taip pat straipsnyje nagrinėjamas dėl Kioto protokolo mechanizmų gautų taršos vienetų sunaudojimo ir realizavimo apmokestinimas PVM ir pelno mokesčiais.

The mechanisms of Kyoto protocol based on which the obligations related with the reduction of CO₂ formation and emission into atmosphere, reduction of green house effect in various spheres of industrial activities which had to be applied by the states are analyzed in the article. The article also analyzes VAT and corporate income tax taxation of consumption and sale of the emission credits which appear as a result of Kyoto protocol mechanisms.

Įvadas

1980 metais mokslo visuomenė atkreipė dėmesį į globalią klimato pasikeitimo problemą. Jungtinių Tautų aplinkos programa (toliau tekste – JTAP) ir Pasaulinė meteorologijos organizacija (toliau tekste – PMO) sudarė tarpvyriausybinių darbo grupę, kuriai pasiūlius, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1990 metais savo sesijoje sudarė Bendrosios klimato kaitos konvencijos Tarpvyriausybinių derybų komitetą.

1992 metais Rio de Žaneire vykusioje konferencijoje Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvenciją (toliau teks-

te – JTBBKK) pasirašė 155 šalys. Lietuvos Respublikos Seimas šią konvenciją ratifikavo 1995 metų vasario 23 dieną. JTBBKK nuostatas 1997 metais papildė Kioto protokolas, kuriame išsivysčiusios valstybės priėmė konkrečius taršos mažinimo įsipareigojimus. Kioto mieste vykusioje Jungtinių Tautų konferencijoje pasiektas tarpvyriausybinių susitarimų sumažinti per penkerius metus (2008–2012) išsivysčiusių šalių šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą 5,2 proc., palyginti su 1990 metų kiekiu.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus Kioto protokolą pasirašė

1998 metais, o Lietuvos Respublikos Seimas jį ratifikavo 2002 metų lapkričio 19 dieną. Pats Kioto protokolas įsigaliojo 2005 metų vasario 16 dieną, devyniasdešimtą dieną po to, kai protokolą ratifikavo Rusija, kurios CO₂ išmetimas sudaro 17,4 procento. Taip buvo įvykdyta Kioto protokolo sąlyga, pagal kurią jį ratifikuoti turi ne mažiau kaip 55 JT BKKK šalys, įskaitant išsivysčiusias šalis, kurių daliai tenkantis išmetamų CO₂ kiekis sudaro ne mažiau kaip 55 proc. viso CO₂ išmetimo šioje grupėje. Lietuva, kaip ir ES, įsipareigojo iki 2008–2012 metų sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau tekste – ŠESD) emisiją 8 proc., palyginti su 1990 metų emisija¹.

2009 metų pradžioje Kioto protokolą buvo ratifikavusios 183 šalys ir Europos Sąjunga. Taigi, 37 išsivysčiusios šalys ir ES 15 valstybių blokas (protokolo pasirašymo metu ES sudėtyje buvusios 15 valstybių narių) yra pasiryžę siekti Kioto protokolo nustatytų tikslų. Tik viena konvenciją pasirašiusi šalis (JAV) protokolo neratifikavo.

JTBKKK, Kioto protokolas bei juose numatyti lankstieji mechanizmai tik fragmentiškai nagrinėjami Lietuvos autorių darbuose, Lietuvoje visuomenė yra nepakankamai informuota apie klimato kaitą, jo padarinius ir jai sustabdyti atliekamus veiksmus. „Eurobarometro“ atliktos apklausos duomenimis, trys ketvirtadaliai europiečių rimtai žiūri į klimato kaitos keliamus pavojus, o du trečdaliai, siekdami sumažinti gamtai daromą žalą, jau ėmėsi

bent nedidelių asmeninių žygių. O Lietuvoje kovoti su klimato pokyčiais pradėjo tik kas ketvirtas gyventojas. Nieko nedarantys lietuviai teigia, kad veikti turėtų valdžia ir įmonės (38 proc.), nežino, kokių priemonių turėtų griebtis (35 proc.) ir netiki, kad jų veiksmai ką nors pakeis (32 proc.)². Toks požiūris rodo, kad būtina skleisti žinią apie egzistuojančias priemones mažinti klimato kaitą.

Įsigaliojus Kioto protokolui, patvirtinus nacionalinius apyvartinių taršos leidimų planus ir prasidėjus taršos vienetų prekybai, iškilo taršos vienetų apmokestinimo klausimas. Taršos vienetų apmokestinimas pridėtinės vertės mokesčiu (PVM) yra iš esmės aiškus, vadovaujantis ES Komisijos konsultacija, o pelno apmokestinimo pelno mokesčiu klausimai skirtingose valstybėse traktuojami nevienodai. Kyla neaiškumų dėl Lietuvos mokesčių administratoriaus pateikto taršos vienetų apmokestinimo pelno mokesčiu komentaro, kurio kai kurios nuostatos prieštarauja bendriems pelno mokesčio principams. Taigi taršos vienetų apmokestinimą būtina detalai išnagrinėti, siekiant išvengti mokesčių pažeidimų rizikos ir vėlesnių neigiamų padarinių, susijusių su papildomų mokesčių, baudų ir delspinigių apskaičiavimu.

Taršos vienetų prekybos sistema ir kiti lankstūs mechanizmai

Gamta daugeliu atvejų nukenčia vienodai, neatsižvelgiant į tai, kurioje vietoje tarša būtų vykdoma. Tačiau išlaidos taršos

¹ Iš 12 šalių, įstojusių į ES nuo 2004 metų, tik Kipras ir Malta neprisidėjo prie likusių dešimties, išsikėlusiu individualius taršos mažinimo tikslus pagal Kioto protokolą.

² „Eurobarometro“ apklausos „Europiečių požiūris į klimato kaitą“ duomenys [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm#300>.

prevencijai skirtingose vietose yra nevienodos. Aišku, kad taršos mažinimo kaštai skirtingose įmonėse, naudojančiose neta pačias technologijas, žaliavas, kurą, yra skirtingi. Todėl kai kurioms įmonėms yra pigiau vykdyti savo emisijų mažinimo išpareigojimus ne pačioms investuojant į taršą mažinančias priemones, bet sumokant tam tikrą mokestį kitai įmonei arba, kitais žodžiais, – nusiperkant apyvartinius taršos leidimus iš kitos įmonės. Įmonės, parduodančios apyvartinius taršos leidimus, savo ruožtu gauna papildomų lėšų taršą mažinantiesiems projektams įgyvendinti tokiu būdu šiuos projektus padarydamos greičiau atsiperkančius. Prekiaujant apyvartiniais taršos leidimais lėšos nukreipiamos ten, kur jos yra panaudojamos efektyviausiai. Išlošia tiek apyvartinių taršos leidimų pirkėjas, sutaupęs lėšų, reikalingų taršai sumažinti, tiek apyvartinių taršos leidimų pardavėjas, taršą mažinantiesiems projektams pritraukęs papildomų lėšų, tiek tarpininkai, vykdančys savo prekybos tarpininkavimo verslą. Aišku, kad prekyba apyvartiniais taršos leidimais yra įmanoma tik esant tam tikrai šio verslo aplinkai, ribojančiai taršą ir išduodančiai taršos leidimus, tuo pačiu sukuriama šių leidimų vertė.

Pirmą kartą prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistema buvo panaudota praėjusio šimtmečio aštuntąjį dešimtmetį JAV, ji buvo įvertinta kaip efektyvus taršos mažinimo mechanizmas. Pirmieji apyvartiniai taršos leidimai buvo susiję su azoto ir sieros junginiais, tačiau perspektyviausia yra laikoma prekyba anglies dvideginio taršos (CO₂) leidimais bei kitomis visuotinę klimato atšilimą veikiančių dujų (vadinamųjų šiltnamio dujų) leidimais. CO₂ yra

natūralus ir neišvengiamas organinio kuro degimo produktas. Šių emisijų sumažinimas yra įmanomas tik efektyviau naudojant energiją, mažinant energijos nuostolius gamybos, transportavimo ir vartojimo srityse, vietoje naftos produktų ir akmens anglies deginant gamtines dujas arba CO₂ atžvilgiu neutralų atsinaujinantį kurą.

JAV, kurios iki šiol nėra ratifikavusios Kioto protokolo, neatsisako pačios emisijų ribojimo idėjos, bet siekia pakeisti Kioto protokole numatytus išpareigojimus alternatyviais emisijų suvaržymais, kurie labiau skatintų efektyvų energijos vartojimą, nes, JAV teigimu, apriboti bendrą emisijų kiekį augant ekonomikai praktiškai yra neįmanoma³.

Kioto protokole numatomi trys lankstūs mechanizmai, pagal kuriuos valstybės, įtrauktos į JT BKKK I priedą, privalo vykdyti savo išpareigojimus, siekdamos mažinti CO₂ susiformavimą ir išmetimą į aplinką. Šie valstybių išpareigojimai gali būti vykdomi naudojant šiuos mechanizmus:

- Perkant apyvartinius taršos leidimus iš kitų išsivysčiusių valstybių (prekyba apyvartiniais taršos leidimais).
- Vykdančiam bendrojo įgyvendinimo projektus kitose I priede išvardytose šalyse (bendrojo įgyvendinimo projektai).
- Investuojant į taršą mažinančius projektus besivystančiose šalyse (švarios plėtros mechanizmai).

³ Nagevičius, M. *Pasaulyje formuojasi naujo tipo prekių – taršos leidimų rinka*. Lietuvos energijos konsultantų asociacija. 2002-05-25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.leka.lt/index.php?content=pages&lng=lt&page_id=31&news_id=2&PHPSESSID=8f923e866bd3772eb8bb86e07ca7cdf1>.

Apyvartinis taršos leidimas (toliau tekste – ATL; angl. *EU Emission Allowance, EUA*) – tai leidimas išmesti vieną anglies dioksido (CO₂) ekvivalento toną. Pagal šalies parengtą ir Europos Komisijos patvirtintą nacionalinį paskirstymo planą (toliau tekste – NPP) įrenginiams, vykdančioms veiklą pagal nustatytą sąrašą, skiriamas atitinkamas ATL kiekis. Neišnaudojusi NPP skirto ATL kiekio, įmonė likusius ATL gali parduoti. Viršijusi skirtą kiekį, trūkstamus ATL įmonė privalo nusipirkti. Kitaip tariant, kiekvienais metais įmonės turi padengti apyvartiniais taršos leidimais visą CO₂ taršą, kurią valdžios institucijoms jos nurodo turėjusios ankstesniais metais.

Taršos mažinimo vienetas (toliau tekste – TMV; angl. *emission reduction unit, ERU*) sukuriamas įgyvendinant bendro įgyvendinimo (toliau tekste – BĮ) projektus. BĮ projektų mechanizmas – tai dviejų valstybių įmonių susitarimas, kurio pagrindu vienos valstybės subjektai (įmonės) investuoja į kitoje valstybėje įgyvendinamus projektus, kuriais siekiama sumažinti CO₂ išmetimą konkrečiuose taršos šaltiniuose toje kitoje valstybėje, už tai gaudama iš pastarosios taršos mažinimo vienetus. Tai reiškia, kad viena valstybė, kurios pramonės įmonėms CO₂ sumažinimo kaštai yra labai dideli, investavusi į kitoje valstybėje įgyvendinamus projektus, už investuotas lėšas gauna atitinkamą kiekį TMV iš kitos valstybės, kurios įmonėms CO₂ sumažinimo išlaidos yra gerokai mažesnės. Taip laimi tiek valstybė investuotoja, sutaupiusi savo vietos įmonių lėšas, kurios turėtų būti skiriamos gamybos procesui modernizuoti, tiek valstybė TMV parduodėja, kurios

įmonėms sumažėja naujų projektų įgyvendinimo kaštai. Todėl galima teigti, kad BĮ projektų mechanizmo esmė – vienos valstybės lėšų, investuotų į kitoje valstybėje įgyvendinamus projektus, transformavimas į TMV.

Patvirtintas taršos mažinimo vienetas (toliau tekste – PTMV; angl. *certified emission reduction unit, CER*) sukuriamas įgyvendinant Švarios plėtros (toliau tekste – ŠP) mechanizmo projektus. ŠP mechanizmas – tai susitarimas, pagal kurį viena šalis investuoja į kitoje šalyje, kuri nėra įtraukta į Kioto protokolo I priedą, įgyvendinamus projektus, už tai gaudama iš pastarosios patvirtintus taršos mažinimo vienetus. Apibendrintai galima paminėti, kad skirtumas tarp BĮ ir ŠP mechanizmo – projekto įgyvendinimo vieta.

ES siekiai

Minėta, kad pagal Kioto protokolą 15 tuo metu ES sudėtyje buvusių šalių išsikėlė labai ambicingą tikslą – iki 2012 metų sumažinti savo bendrą šiltnamio efektą sukėliančių dujų emisijas lygi 8 proc., palyginti su 1990 metų lygiu. 1998 metais Europos Sąjungos šalys pasirašė tarpusavio naštos palengvinimo sutartį, pagal kurią vienu Sąjungos šalių išsipareigojimus gali perimti kitos šalys; taip kai kurių šalių (Danijos, Švedijos) išsipareigojimai mažinti ŠESD emisijas tapo griežtesni, o kitų šalių (Portugalijos, Graikijos) išsipareigojimai tapo lengvesni.

Specialiai klimato kaitos problemoms nagrinėti įsteigtas laikinasis Europos Parlamento komitetas 2008 m. gruodžio 2 d. patvirtino galutines rekomendacijas dėl ES kovos su pasauliniu atšilimu priemonių.

Kioto siekiai ES (planuojami įgyvendinti iki 2012 m.)

Kiekvienos iš ES 15 grupės valstybių indėlis siekiant bendro 8 proc. emisijos lygio sumažinimo pagal Kioto protokolą		ES valstybės narės, išsiskėlusios individualius emisijos mažinimo tikslus pagal Kioto protokolą	
Austrija	-13%	Bulgarija	-8%
Belgija	-7,5%	Čekija	-8%
Danija	-21%	Estija	-8%
Suomija	0%	Vengrija	-6%
Prancūzija	0%	Latvija	-8%
Vokietija	-21%	Lietuva	-8%
Graikija	+25%	Lenkija	-6%
Airija	+13%	Rumunija	-8%
Italija	-6.5%	Slovakija	-8%
Liuksemburgas	-28%	Slovėnija	-8%
Nyderlandai	-6%		
Portugalija	+27%		
Ispanija	15%		
Švedija	+4%		
Jungtinė Karalystė	-12,5%		

ES valstybės narės užsibrėžė dar didesnių tikslų, skirtų konkrečių priemonių kovai su klimato kaita rinkiniui įgyvendinti. Tarp šių tikslų yra įsipareigojimas iki 2020 metų sumažinti bendrą ES šiltnamio dujų emisiją 20 proc., palyginti su 1990 metų lygiu, bei padidinti suvartojamos atsinaujinančios energijos dalį 20 proc. visos ES mastu. Visos valstybės narės yra užsibrėžusios specialius tikslus, atitinkančius jų galimybes gaminti atsinaujinančią energiją. ES emisijos mažinimo siekis bus padidintas iki 30 proc., jei kitos išsivysčiusios šalys pasauliniu susitarimu sutiks elgtis taip pat.

Bendras visų valstybių narių tikslas – iki 2020 metų transporto sunaudojamą biokuro kiekį padidinti iki 10 proc., nustatant aiškių taisyklių rinkinį, užtikrinantį, kad tai atliekama nuosekliai.

Negana to, visos valstybės narės turi užsibrėžusios individualius tikslus iki 2020 metų sumažinti pastatų, transporto,

žemės ūkio ir atliekų išskiriamą emisiją vidutiniškai 10 proc., palyginti su 2005 metų lygiu.

Lietuvoje buvo išvystytos energijai imlios pramonės šakos, veikė stambios pramonės įmonės, todėl buvo sunaudojami dideli organinio kuro kiekiai, o į aplinką išmetami dideli teršalų kiekiai. Todėl 1990 metais į aplinką Lietuvoje buvo išmesta daugiau kaip 42 mln. t šiltnamio efektą sukeliančių dujų. Per praėjusį dešimtmetį Lietuvoje galutinės energijos suvartojimas mažėjo, tuo pačiu mažėjo ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos (2001 m. sudarė apie 16 mln. t). Pastaruoju metu sparčiai augant pramonei bei transporto srautams, pastebimas šiltnamio dujų išmetimo didėjimas. 2005 metais bendras šiltnamio dujų išmetimas, remiantis 2007 metų Lietuvos nacionaline šiltnamio dujų inventorizacijos ataskaita, sudarė 22,5 mln. t CO₂ ekv. Įvertinus šalies įsipareigojimą sumažinti

šiltnamio dujų išmetimą 8 proc., Lietuva gali išmesti į atmosferą daugiau kaip 38 mln. t šiltnamio dujų per metus. Net ir įvertinant Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko uždarymą 2010 metais, Lietuvos įsipareigojimai pagal Kioto protokolą turėtų būti įgyvendinti.

ES apyvartinių taršos leidimų prekybos schema

Prekybos apyvartiniais taršos leidimais (ATL) principas yra įteisintas Kioto protokolo 17 straipsnyje. 2003 metų spalio 13 dieną buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EB (toliau – Direktyva 2003/87/EB), nustatanti prekybos ŠESD išmetimo apyvartiniais taršos leidimais sistemą ES. Šia direktyva siekiama, kuriant efektyvią šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų Europos rinką ir darant kuo mažesnę įtaką ekonomikos plėtrai bei užimtumui, padėti veiksmingiau vykdyti Europos Bendrijos ir jos valstybių narių įsipareigojimus pagal Kioto protokolą mažinti antropogeninės kilmės šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją. Kitaip tariant, ši direktyva nustato prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemą, kad būtų skatinamas rentabilus ir ekonomiškai efektyvus išmetamų ŠESD kiekio mažinimas.

ATL galima:

- pirkti ir parduoti tiesiogiai iš kitų įmonių (kitoms įmonėms),
- pirkti ir parduoti biržoje,
- pirkti aukcione.

Įmonės, planuojančios investuoti į atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą arba į efektyvesnę energijos vartojimą, turi būti suinteresuotos dalyvauti apyvarti-

nių taršos leidimų prekybos sistemoje, nes pajamos iš parduodamo apyvartinių taršos leidimų pertekliaus leis šioms investicijoms atsipirkti daug greičiau, nei iki šiol⁴.

Visos ES šalys turi parengti savo apyvartinių taršos leidimų NPP, kurio pagrindu vietos įmonėms yra skirstomi ATL. Kiekvienos Europos valstybės NPP yra nurodomas bendras paskirstomų ATL kiekis ir koku principu ATL bus skirstomi. ES Komisija yra nustačiusi tam tikras ATL paskirstymo gaires, iš kurių pagrindinės yra numatytos Kioto protokole bei ES šalių susitarimuose. Kaip ir kitose ES šalyse, ir Lietuvoje yra patvirtintas NPP⁵.

Europos Komisija, skirstydama ATL kvotas 2008–2012 metams, orientavosi į realią praėjusių metų taršą anglies dvideginiu ir Lietuvai metams skyrė 8,8 mln. nemokamų ATL, perpus mažiau nei prašė šalies energetikos, cemento, stiklo pramonės įmonės. EK savo griežtą poziciją grindė tuo, kad 2007 metais Lietuvos įmonės išnaudojo vos pusę jai skirto ATL skaičiaus – išmetė į aplinką 6,6 mln. t anglies dvideginio, o turėjo net 13,8 mln. ATL. Jos neįtikino ir Lietuvos argumentas, kad nuo 2010 metų, uždarius IAE, tarša anglies dvideginiu gerokai padidės, o 2005 metais didelis elektros kiekis buvo importuojamas iš Rusijos, todėl elektrinėms leidimų neprireikė.

⁴ Štreimikienė D., Konstantinavičiūtė I. *Prekyba šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijomis ir nacionalinio paskirstymo plano rengimo* // Elektros energetika ir technologijos: KTU konferencijos pranešimų medžiaga, 2004 m. balandžio 22–23 d. / Kaunas: Technologija, 2004.

⁵ Patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. D1-609/4-447 „Dėl Nacionalinio apyvartinių taršos leidimų paskirstymo 2008–2012 metams plano patvirtinimo“.

Nepatenkintos šiuo Europos Komisijos sprendimu septynios šalys: Čekija, Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Lenkija ir Slovakija 2007 m. rugsėjo 25 d. apskundė Komisijos priimtą sprendimą Europos Teisingumo Teismui. Lietuva teigė, kad Europos Komisija, apskaičiuodama ATL kiekį, rėmėsi pernelyg paprasta matematine formule: prie 2005 metų ATL panaudojimo fakto pridėjo BVP augimą ir atėmė energetikos efektyvumo rodiklį. Tačiau Europos Komisija neįvertino, kad mūsų šalyje kai kurių pramonės sektorių BVP didėja daug sparčiau nei šalies BVP. Chemijos pramonės BVP per metus augo net po 20 proc., todėl skirtas labai ribotas ATL skaičius stabdys kai kurių pramonės sričių plėtrą. Taip pat Europos Komisija neatsižvelgė į Ignalinos atominės elektrinės uždarymo faktą.

Ieškinyje Europos Teisingumo Teismui nurodoma⁶, kad Europos Komisija nepateikė konkrečių argumentų dėl nevienodo naujų ES narių ekonominio augimo. Šios šalys ekonomiškai vystosi daug sparčiau nei kitos ES valstybės. 10 ES šalių augimas 2000–2005 metais siekė 45 proc., o naujų 15 narių jis buvo 19 procentų. Naujosios valstybės narės yra ekonomiškai silpnesnės nei ES senbuvės, todėl joms reikia laikytis politikos, skatinančios sparčią ekonomikos plėtrą, didinančios konkurencingumą ir užtikrinančios darbo vietų augimą. Sumažinti ATL šią plėtrą gali stabdyti. Jei Komisija neatsižvelgs į naujų narių reikalavimus dėl sprendimų, susijusių su nacionaliniais ATL skirstymo planais, nelygybė

tarp ES valstybių gali ne tik nesikeisti, bet ir didėti. Komisijos sprendimas kelia grėsmę ir ateities investicijoms šalyse, kuriose įsigalios sprendimas. Labiausiai CO₂ emisijos normų sumažinimas paveiks užsienio investicijas pramonės įrenginių ir cemento gamybos srityse. Emisijos paskirstymo pakeitimas gali sumažinti produkcijos eksportą už ES ribų. Tai ypač lems priklausomybę nuo trečiųjų šalių, pavyzdžiui, Baltarusijos, naudojančios senesnius, labiau aplinką teršiančius įrenginius. Toks politikos pokytis gali priversti suabejoti, ar ES ištis susirūpinusi klimato kaita. Europos Komisija turi būti paraginta pakeisti savo sprendimus dėl nacionalinių apyvartinių taršos leidimų paskirstymo planų, kuriuos pateikė Čekija, Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Lenkija bei Slovakija. Atsižvelgusi į minėtų valstybių prašymą skirti reikiamas ATL kvotas, EK įrodytų, kad naujosios narės yra pripažįstamos lygiavertėmis partnerėmis. Kol kas šis ieškinys nėra išnagrinėtas.

Pagal Direktyvos 2003/87/EB 16 straipsnio 3 dalį valstybės narės užtikrina, kad kiekvienas ūkio subjektas, kuris iki kiekvienų metų balandžio 30 dienos neatsisako pakankamo skaičiaus leidimų, kurie atitiktų jo ankstesnių metų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją, turėtų mokėti baudą už perteklinę šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją. Nustatoma, kad bauda už perteklinę šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją – 100 eurų už kiekvieną (CO₂) ekvivalentą, išmestą iš to įrenginio, už kurį ūkio subjektas neatsisakė leidimų. Sumokėjęs baudą už perteklinę šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją, ūkio subjektas neatleidžiamas nuo įsipareigojimo atsisakyti leidimų skaičiaus,

⁶ Januševičius, T. *Ar gali Lietuva perpus sumažinti aplinkos taršą?* Rinkos aikštė, 2007 m. lapkričio 9–15 d.

atitinkančio tą perteklinę šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją, kuri susidarytų, jeigu būtų atsisakoma kitų kalendorinių metų leidimų.

Direktyvos 2003/87/EB 4 straipsnyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, jog nuo 2005 m. sausio 1 d. jokių įrenginių nebūtų vykdoma I priede išvardyta veikla, kurią vykdant išmetamos su ja susijusios šiltnamio efektą sukeliančios dujos, jeigu įrenginį eksploatuojantis ūkio subjektas neturi kompetentingos institucijos pagal direktyvos 5 ir 6 straipsnius išduoto leidimo. Direktyvos 2003/87/EB I priede numatytos veiklos kategorijos energetikos⁷, juodųjų metalų gamybos ir apdirbimo bei mineralinių medžiagų apdirbimo pramonės sektoriuose, taip pat veikla pramonės įmonėse, skirtose popieriaus žaliavai gaminti, bei pramonės įmonėse, skirtose popieriui ir kartonui gaminti, kurioms ji taikoma. Taigi, nė vienos ES valstybės nustatytų ūkio šakų įmonė negalės vykdyti veiklos, susijusios su anglies dvideginio emisijomis, nepateikusi atitinkamo kiekio ATL.

Lietuvoje yra parengtas Lietuvos Respublikos klimato kaitos įstatymo projektas⁸, kurio tikslas – sureguliuoti visuomeninius santykius klimato kaitos valdymo srityje ir numatyti priemones, skirtas valdyti klimato kaitą Lietuvoje, siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos įsipa-

reigojimus pagal JT BKKK ir Kioto protokolą, nustatyti asmenų, vykdančių ūkinę veiklą, kurios metu į atmosferą išmetamos šiltnamio efektą sukeliančios dujos, teisės ir pareigas, teisės išmesti į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančias dujas suteikimo teisinius pagrindus ir tvarką. Dabar visuomeniniai santykiai klimato kaitos valdymo srityje Lietuvoje reguliuojami įgyvendinamaisiais teisės aktais – Lietuvos Respublikos aplinkos ir ūkio ministrų įsakymais, kurie nustato tokias esmines ūkinės veiklos sąlygas: pareigą turėti apyvartinius taršos leidimus, norint išmesti į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančias dujas, registruotis Šiltnamio efektą sukeliančių dujų registre ir kt. Šiuose teisės aktuose nustatyti reikalavimai ūkinei veiklai lemia papildomas ūkio subjektų finansines išlaidas ir iš esmės keičia ūkinės veiklos sąlygas. Tokios esminės ūkinės veiklos sąlygos, draudimai ir ribojimai, darantys esminį poveikį ūkinei veiklai, turėtų būti nustatyti įstatymuose. Be to, pagal Direktyvos 2003/87/EB nuostatas reikalaujama nustatyti atsakomybę ūkio subjektams už neteisėtą šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į aplinką, nuo 2008 m. sausio 1 d. numatant vieno šimto EUR dydžio baudas asmenims, neteisėtai išmetusiems šiltnamio efektą sukeliančias dujas į atmosferą. Sankcijos asmenims gali būti taikomos tik įstatymuose numatytais pagrindais ir nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas nenumato galimybių skirti administracines nuobaudas juridiniams asmenims, todėl būtinas šios srities teisinis reglamentavimas įstatyme.

⁷ Deginimo įrenginiai, kurių nominaliniai įdiegiami šilumos pajėgumai viršija 20 MW, išskyrus pavojingų atliekų ar buitinių atliekų deginimo įrengimus; naftos perdirbimo įrenginiai; koksinių krosnys.

⁸ Lietuvos Respublikos klimato kaitos įstatymo projektas. Aplinkos ministerija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/TA/taproj.php3?id=4490>>.

BĮ projektai, švarios plėtros mechanizmai

Bendrasis įgyvendinimas yra Kioto protokolo 6 straipsnyje nustatytas mechanizmas, kuris numato galimybę 2008–2012 metais TMV perdavimą iš vienos valstybės kitai valstybei, įgyvendinant projektus, dėl kurių sumažėja ŠESD emisijos. Todėl ūkio subjektai, atlikdami projektus, susijusius su energijos generavimo, perdavimo ir vartojimo efektyvumo didinimu, platesniu atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimu, gali padengti dalį investicijų, parduodami ar perduodami už investicijas TMV pirkėjams kitose pramoninėse šalyse.

Bendrojo įgyvendinimo (toliau tekste – BĮ) projektai – tai tokie projektai, kurie įgyvendinami tarp dviejų į Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos I priedą įrašytų šalių ir užtikrina klimato kaitos padarinių sušvelninimą. Nuo 2000 metų ir vėliau pradėti įgyvendinti projektai gali būti BĮ projektais, tačiau, trūkstant tam tikram įrenginiui ATL, iš BĮ projektų gauti TMV gali būti užskaityti taršai padengti tik po 2008 metų prasidėjus kreditavimo periodui. Per pirmąjį įsipareigojimų laikotarpį išmetamųjų teršalų mažinimas iki 2008 metų galėtų būti perleidžiamas nustatytosios normos vienetais (toliau tekste – NNV, *angl. assigned amount unit*, AAU).

BĮ projektuose Lietuva gali dalyvauti ir kaip priimančioji, ir kaip investuojančioji šalis. Lietuvos dalyvavimas BĮ projektuose kaip priimančiosios šalies yra gana ribotas dėl riboto potencialių projektų kiekio. Didesnis potencialas yra dalyvauti kaip investuojančiajai šaliai. Lietuvoje vykdomi BĮ projektai, mažinant šiltnamio efek-

tą sukeliančių dujų emisiją tuose ūkio sektoriuose, kurių neapima ATL prekybos schema⁹:

- diegiant elektros energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių jėgaines, nepatenkančias į apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemą;
- utilizuojant dujas iš naftos gavybos;
- naudojant biokurą nedidelėse centrinio šildymo katilinėse;
- toliau skatinant biokuro naudojimą transporte;
- mažinant emisijas atliekų sektoriuje.

Taip pat potencialiai numatomas BĮ projektų įgyvendinimas didinant energijos vartojimo efektyvumą pastatų sektoriuje ir pramonėje.

Švarios plėtros mechanizmas (toliau tekste – ŠPM) numatytas Kioto protokolo 12 straipsnyje. Šis mechanizmas leidžia sumažinti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį kaštų požiūriu efektyviu būdu, t. y. JTBKKK B priede nurodytoms valstybės investuojant į taršą mažinančius projektus besivystančiose valstybėse. Šalis, investuojanti į tokius projektus, gauna PTMV, kurių pagalba gali įvykdyti savo įsipareigojimus arba gali jas parduoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų rinkoje.

Švarios plėtros mechanizmo tikslas – padėti besivystančioms šalims siekti darnios plėtros. Padėdama besivystančiai šaliai rasti būdų sumažinti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, investuojanti šalis taip pat vykdo savo įsipareigojimus mažinti išmetimų teršalų kiekį.

⁹ Informacija apie vykdomus bendro įgyvendinimo projektus. Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.laaif.lt/index.php?l-556338229>>.

ŠPM projektas, į kuri investuojama, turi atitikti Kioto protokolo sąlygas, tai reiškia, kad jo pagalba išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinamo lygis yra didesnis, nei numatytas normalaus verslo veikimo sąlygomis.

Tinkamai organizuoti ir atitinkantys išorinio vertinimo ir patikrinimo / sertifikavimo reikalavimus, ŠPM projektai gali įgyti kvotas dešimčiai arba septyneriems metams su dviejų atnaujinimų galimybe. Dalyvavimas schemoje yra savanoriškas.

Švarios plėtros mechanizmo schema skatina kaštų požiūriu efektyvų Kioto protokolo įgyvendinimą, nes išmetamų teršalų mažinimo galima pasiekti mažiausiomis išlaidomis. Investuoti į švarios plėtros mechanizmo projektus naudinga tiek besivystančioms, tiek pramoninėms šalims, taip pat aplinkai:

- Šalys šeiminingės gauna pagalbą siekdamas darnios plėtros.
- Šalys investuotojos gauna pagalbą siekdamas įvykdyti savo išmetamų teršalų mažinimo įsipareigojimus.
- Pasiekiami realiai, išmatuojama, ilgalaikė ir kaštų požiūriu efektyvi nauda, galinti sumažinti klimato kaitą.
- Pasiekiamas papildomas išmetamų teršalų mažinimas (šalia numatyto normalaus verslo veikimo sąlygomis).

Numatoma, kad iki Kioto protokolo pirmojo įsipareigojimo laikotarpio pabaigos (2012 metų) Lietuva nesunkiai vykdys įsipareigojimus sumažinti šiltnamio dujų emisijas net ir nevykdydama bendro įgyvendinimo ar ŠPM projektų kitose šalyse. Todėl Lietuvai, kaip valstybei, investuoti į švarios plėtros projektus per artimiausius kelerius metus nėra tikslinga. Tačiau daly-

vauti kaip investuotojos galėtų būti suinteresuotos Lietuvos įmonės, kurių įrenginiai yra įtraukti į ES prekybos apyvartiniais taršos leidimais schemą. Su ES Komisija suderintame nacionaliniame apyvartinių taršos leidimų paskirstymo plane, vykdamas Direktyvos 2003/87/EB pakeitimus, padarytus 2004 m. spalio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/101/EB (OL 2004 L 338, p. 18) – Jungiančiąją direktyvą, yra numatyta, kad Lietuvos įrenginių, dalyvaujančių ATL prekyboje, operatoriai už CO₂ taršą gali atsiskaityti ne tik apyvartiniais taršos leidimais, bet ir PTMV arba TMV, kurie paprastai yra pigesni nei ATL.

Lietuvos įrenginių operatoriai galės padengti taršą PTMV arba TMV, neviršydamai 20 proc. visų gautų ATL kiekio. Ši dalis yra viena iš didžiausių, palyginti su atitinkamu rodikliu kitose ES šalyse¹⁰.

Klimato kaita – kitų valstybių vaidmuo

Kinija, kuri pirmąją pasaulyje pagal išmetamų šiltnamio dujų kiekį, šioje srityje 2009 metais pralenkė JAV. Dar ne taip seniai, 1990 metais, ji į atmosferą paleisdavo perpus mažiau CO₂ nei JAV. Tačiau nors 2002 metais Kinija ratifikavo Kioto protokolą, kaip besivystanti šalis ji nėra saistoma jo nuostatų. Manoma, jog 2006 metais JAV anglies dvideginio emisija siekė 5,75, Kinijos – 5,68, o ES – 3,33 gigatonos. Am-

¹⁰ Projekto „Pajėgumų stiprinimas įgyvendinant Kioto protokolo reikalavimus Lietuvoje“ galutinės ataskaitos 3 priedas „Kioto protokolo lanksčiųjų mechanizmų taikymo Lietuvoje tobulinimas“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/VI/files/0.033020001219992450.doc>>.

bicinguose Kinijos planuose – padidinti energijos intensyvumą (efektyvų panaudojimą) 20 proc., o atsinaujinančios energetikos dalį dešimtadaliu iki 2010 metų. 2008 metų lapkritį Kinija paskelbė daugiamilijoninį ekonomikos stimuliavimo planą, kurio ketvirtadalis lėšų bus skirta aplinkosaugai ir atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimo iniciatyvoms. Tačiau Kinija nori, kad būtų išlaikyta dabartinė Kioto protokolo struktūra – besivystančioms šalims netektų prisiimti konkrečių kiekybiškai apibrėžtų įsipareigojimų¹¹.

Kaip jau buvo minėta, JAV nėra ratifikavusios Kioto protokolo ir prisiėmusios jame nurodytų taršos mažinimo įsipareigojimų. Tarptautinei bendruomenei stengiantis susitarti dėl naujos Kioto protokolo pakeisiančios sutarties, kurią numatoma pasirašyti 2009 metais JT Kopenhagos konferencijoje, tikimasi JAV dalyvavimo. JAV Kongresas svarsto įstatymo dėl klimato kaitos projektą ir paragino JAV partnerius stiprinti pastangas kuriant prekybos CO₂ taršos leidimais sistemą, kurią ateityje būtų galima sujungti su peržiūrima europine ETS sistema. B. Obama savo kampanijos metu nuolat kalbėjo apie klimato kaitos ir energetikos problemų sprendimo būtinybę, todėl tikimasi, kad JAV taps ES partnere šioje srityje¹².

Rusijoje po Sovietų Sąjungos žlugimo sustojo daugelis gamyklų, todėl jos CO₂ emisijos sumažėjo daugiau nei trečdaliu.

¹¹ Iš Balio per Poznanę į Kopenhagą: klimato kaitos stabdymo ambasadoriai. Europos Parlamentas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081204FCS43825+0+DOC+XML+V0/LT>>.

¹² Taip, mes galime! Briuselio reakcija į JAV prezidento rinkimų rezultatus. Europos Parlamentas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081103STO41195&language=LT>>.

Dėl šios priežasties Rusija išmeta geroi mažiau anglies dvideginio, nei leidžia 2004 metais jos ratifikuotas Kioto protokolas. Tačiau vis tiek Rusija yra daugiausiai CO₂ išmetančių šalių penketuke. Rusijos prezidentas D. Medvedevas priėmė įsaką dėl energijos panaudojimo efektyvumo padidinimo 40 proc. 2007–2020 metais, į kurį Rusijos energetikos sektorius žiūri pakankamai rimtai¹³. Ir nors Rusija dėka įsigaliojo Kioto protokolas, iki šiol nėra aišku, ar Rusija dalyvaus tolesniuose taršos mažinimo susitarimuose.

Indija, užimanti trečią vietą pagal išmetamų šiltnamio dujų kiekį¹⁴, kaip ir Kinija, neturi įsipareigojimų dabartinėje Kioto sistemoje, nes ji įtraukta į besivystančių šalių sąrašą. Planuojama, kad, pavyzdžiui, Indijoje iki 2020 metų energijos poreikis padidės dvigubai. Todėl svarbu glaudžiai bendradarbiauti su šia šalimi ir padėti jai perimti technologijas, kurios leistų pasiekti numatytą ekonomikos augimą, bet iki minimumo sumažintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą.

Taršos vienetų apmokestinimas

Taršos vienetai pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos išaiškinimus¹⁵ finansinėje atskaitomybėje pelno mokesčio tikslais

¹³ Klimato kaitos stabdymas: Rusija neturi likti nuosalyje. ES naujienos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://esnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=247:klimato-kaitos-stabdymas-rusija-neturi-likti-nuoalyje&catid=67:aplinkosauga-ir-klimato-kaita&Itemid=88>.

¹⁴ Highest CO₂ Emitting Power Sectors by Country. Carbon Monitoring for Action [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://carma.org/dig/show/world+country>>.

¹⁵ Dėl apyvartinių taršos leidimų apmokestinimo pelno ir pridėtinės vertės mokesčiais // Mokesčių žinios. 2006-01-09, Nr. 2 (464).

gali būti laikomi ilgalaikiu nematerialiuoju arba trumpalaikiu turtu.

Pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos išaiškinimą, jeigu ATL įmonės iš Aplinkos ministerijos įsigyja nemokamai, tai jų įsigijimo kaina yra lygi 0, nes įmonės, juos įsigydamos, nepatiria jokių išlaidų. Kai įmonė neatlygintinai įsigytus ATL perleidžia atlygintinai tretiesiems asmenims, tai už šiuos ATL visa gautina pinigų suma, apskaičiuojant pelno mokesť, turi būti priskiriama prie pajamų, nes jų įsigijimo kaina yra lygi 0. Toks inspekcijos išaiškinimas, autoriaus nuomone, nepagrįstas. Pelno mokesčio įstatymo 17 straipsnyje nustatyta, kad leidžiami atskaitymai yra visos faktiškai patirtos įprastos tokiai veiklai vieneto sąnaudos, būtinos vieneto pajamoms uždirbti ar vieneto ekonominei naudai gauti. Taigi investicijos, panaudotos gamybai modernizuoti, kurios mažina taršą, tačiau nedidina gamybos efektyvumo, bus laikomos neleidžiamais atskaitymais ir asmuo, investavęs į projektą, mažinantį taršą, negalės iš apmokestinamojo pelno atskaityti tokio projekto išlaidų. Iš Aplinkos ministerijos gautų ir investicijų dėka sutaupyto ATL savikaina taip pat pagal mokesčių administratoriaus paaiškinimą bus lygi 0 ir visos pajamos, gautos pardavus ATL, apmokestinamos pelno mokesčiu. Tokiu atveju visiškai yra neįvertinamos realios nepanaudotų ATL gavimo išlaidos, nors juos pardavus gaunamos pelno mokesčiu apmokestinamosios pajamos. Darytina išvada, kad įmonėms reikėtų arba leisti traukti į sąnaudas aplinkos taršą mažinančių, tačiau gamybos efektyvumo nedidinančių projektų išlaidas, arba ATL įsigijimo savikaina pripažinti jų rinkos vertę.

Mokesčių administratorius savo paaiškinimuose taip pat nurodo, kad kai įmonė iš trečiųjų asmenų įsigyja trūkstantą ATL, TMV ar PTMV kiekį, tai šiuos įsigytus taršos mažinimo vienetus galėtų apskaičiuoti kaip ilgalaikį nematerialųjį turtą, jeigu jis atitinka ilgalaikio turto kriterijus, ir, apskaičiuodama apmokestinamąjį pelną, prie ribojamų dydžių leidžiamų atskaitymų priskirti amortizacijos sumas per Pelno mokesčio įstatymo 1 priedėlyje nustatytą nematerialiojo turto amortizacijos normatyvą (metais). Jeigu minėtą ilgalaikį nematerialųjį turtą įmonė parduoda, tai, nustatant apmokestinamąjį pelną, turto vertės padidėjimo pajamos apskaičiuojamos PMI 16 straipsnyje nustatyta tvarka, t. y. iš pajamų, gautų pardavus nematerialųjį turtą, atimama to turto įsigijimo kaina, sumažinta amortizacijos suma, įtraukta į ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus. Su tokiu aiškinimu taip pat nereikėtų sutikti, nes taršos mažinimo vienetai įsigijami padengti taršą, kuriai turimų taršos vienetų nepakanka. Yra nelogiška taršos mažinimo vienetus laikyti ilgalaikiu nematerialiu turtu ir skaičiuoti jų nusidėvėjimą, jeigu įsigyti taršos vienetai yra iš karto sunaudojami. Taršos mažinimo vienetų išlaidos, kaip ilgalaikio turto eksploatavimo sąnaudos, turėtų būti iš pajamų atskaitomos iš karto sunaudojimo momentu. Naudojantis įrengimais neturint reikiamo kiekio taršos leidimų, būtų mokamos baudos.

Pagal Pelno mokesčio įstatymo 31 straipsnio 3 punktą iš pajamų negali būti atskaitomos netesybos, į biudžetą ir valstybės fondus sumokėtos baudos, delspinigiai ir kitos sankcijos už Lietuvos Respublikos teisės aktų pažeidimus. Taigi

sumokėta bauda už aplinkos teršimą, neturint reikiamo kiekio taršos vienetų, bus laikoma neleidžiamais atskaitymais. Pažymėtina, kad kai kurios valstybėse, pavyzdžiui, Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt., tokios baudos laikomos leidžiamais atskaitymais¹⁶.

Taršos mažinimo vienetai, išigijami perparduoti, bus laikomi trumpalaikiu turtu ir, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, juos pardavus gautina pinigų suma bus priskiriama prie pajamų, o jų išigijimo kaina – prie leidžiamų atskaitymų. Jeigu tokius taršos mažinimo vienetus įmonė išnaudos pati, jų išigijimo kaina, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, galės būti priskiriama prie leidžiamų atskaitymų, t. y. taršos mažinimo vienetų panaudojimas reiškia pelno uždirbimą.

Pagal PVM įstatymo 7 straipsnį nematerialiojo turto perdavimas yra laikomas paslaugų teikimu. Kadangi taršos vienetai įmonės yra apskaitomi kaip nematerialusis turtas, tai jų perleidimas laikomas paslaugų teikimu ir yra PVM objektas. Toks įstatymo aiškinimas atitinka bendrą Europos Sąjungos valstybių narių susitarimą¹⁷, priimtą remiantis Europos Sąjungos 1977 m. gegužės

¹⁶ Taxation of emissions trading within the EU. PricewaterhouseCoopers guide to taxation of emissions trading. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/f2f77c97055f980e85256f3f06808ae>>

¹⁷ Commission of the European Communities, Communication from the Commission on guidance to assist Member States in the implementation of the criteria listed in Annex III to Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, and on the circumstances under which force majeure is demonstrated, COM(2003)830. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0830:FIN:en:PDF>>

17 d. Šeštosios Tarybos direktyvos 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas 9 straipsnio (2)(e) dalimi.

Pagal Lietuvos teisės aktus, taršos vienetų perleidimo paslaugos suteikimo vieta nustatoma vadovaujantis PVM įstatymo 13 straipsnio 1 ir 6 dalių nuostatomis. Lietuvos apmokestinamiesiems asmenims perleidžiami taršos vienetai yra apmokestinami taikant 19 procentų PVM tarifą. Kai taršos vienetai perleidžiami kitoje valstybėje narėje įsikūrusiam apmokestinamajam asmeniui arba už Europos Bendrijų teritorijos ribų įsikūrusiam bet kokiam asmeniui, laikoma, kad taršos vienetų perleidimo paslauga yra suteikta ne šalies teritorijoje ir šiuo atveju Lietuvoje tai nėra PVM objektas.

PVM už papildomai išigytus ir sunaudotus taršos vienetus atskaitomas bendra tvarka, t. y. PVM mokėtojai vadovaujantis Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 57 straipsniu (2004 m. sausio 15 d. įstatymo Nr. IX-1960) turi teisę į už išigytus tartos vienetus apskaičiuoto pirkimo PVM atskaitą, nes jie skirti naudoti apmokestinamai PVM mokėtojo veiklai – PVM apmokestinamam prekių tiekimui ir (arba) paslaugų teikimui, neatsižvelgiant į tai, ar šie vienetai parduodami ar sunaudojami PVM mokėtojo veikloje.

Vadovaujantis Lietuvos mokesčių administratoriaus išaiškinimu¹⁸ Aplinkos apsaugos ministerijos neatlygintinai išduoti taršos

¹⁸ Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos komentaras „Dėl apyvartinių taršos leidimų apmokestinimo pelno ir pridėtinės vertės mokesčiais“ // Mokesčių žinios. 2006-01-09, Nr. 2 (464).

vienetai nėra PVM objektas (nėra ekonominė veikla). Tačiau kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Danijoje, Suomijoje, laikomas PVM objektu¹⁹, bet kai šie taršos vienetai yra perleidžiami tretiesiems asmenims už atlygį, tai toks taršos vienetų perleidimas yra PVM objektas. Autoriaus nuomone, pradinis taršos vienetų suteikimas neturėtų būti laikomas ekonomine veikla, nes jis atitinka valstybės ir savivaldybių veiklos sąvoką, apibrėžtą PVM įstatymo 2 straipsnio 39 dalyje.

Išvados

1. Lietuvos teisinis reguliavimas Kioto protokolo lankstiesiems mechanizmomis įgyvendinti yra sąlygiškai pakankamas. Pagrindinė problema, kad Kioto lankstųjų mechanizmų taikymą nustato ne įstatymai, bet žemesnės galios teisės aktai, nacionaliniuose teisės aktuose nenustatyta atsakomybė už perteklinę šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją, todėl būtina kuo greičiau priimti Klimato kaitos įstatymą.
2. Apyvartinių taršos leidimų sistema yra pagrindinė priemonė, skirta švelninti klimato kaitą, o dalyvavimas Europos prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje sudaro sąlygas mažinti sąnaudas įgyvendinant Kioto protokolo reikalavimus.
3. Balio „susitarimas susitarti iki 2009 m.“ – tik pradžia. Dabar laukia ilgas derybų laikotarpis, kuris, šiomet įpusėjęs JT

klimato kaitos konferencijoje Poznanėje, turėtų baigtis 2009 metų pabaigoje Kopenhagos sutarties pasirašymu. Viliamasi, kad Kioto tikslus pakeis ambicingi Kopenhagos tikslai, prie kurių prisijungs visos pramoninės valstybės, įskaitant ir JAV.

4. Prognozuojama, kad Lietuva sugebės įgyvendinti Kioto protokolo reikalavimus net ir uždarius Ignalinos atominę elektrinę, todėl Lietuvos perspektyvos Europos Teisingumo Teisme ginčijant ATL kvotas 2008–2012 metams labai abejotinos.
5. Lietuvoje, kaip priimančioje šalyje, BĮ projektų potencialas yra mažas dėl to, kad didžiausią šiltnamio dujų taupymo potencialą turinys įrenginiai dalyvauja ATL prekybos sistemoje arba netiesiogiai turi įtakos šiltnamio dujų išmetimui šioje sistemoje.
6. Lietuva nėra suinteresuota dalyvauti kaip investuojančioji šalis BĮ ir ŠPM projektuose, nes ATL trūkumas neprognozuojamas. Tačiau Lietuvos įmonės, kurių įrenginiai dalyvauja ATL prekybos sistemoje, būtų tikslinga vykdyti BĮ projektus, siekiant šiltnamio dujų išmetimus padengti Kioto vienetais.
7. Be trijų iš keturių pačių didžiausių pasaulio teršėjų, t. y. Kinijos, JAV ir Indijos, bei besivystančių valstybių Brazilijos, Meksikos ir kt. prisidėjimo prie globalaus klimato atšilimo tolesni emisijos sumažinimai Europos Sąjungoje duos labai mažą efektą. Minėtos valstybės turi pakeisti savo nuomonę, kad klimato pasikeitimo smūgiai bus mažiau nuostolingi, nei dalyvauti ko-voje su jais.

¹⁹ Taxation of emissions trading within the EU. PricewaterhouseCoopers guide to taxation of emissions trading. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/f2f77c97055f980e85256f3f006808ae>>.

8. Įmonėms reikėtų arba leisti traukti į sąnaudas aplinkos taršą mažinančių, tačiau gamybos efektyvumo nedidinančių projektų išlaidas, arba ATL įsigijimo savikaina pripažinti jų rinkos verte. Taršos mažinimo vienetų išlaidos, kaip ilgalaikio turto eksploatavimo sąnaudos, turėtų būti iš pajamų atskaitomos iš karto sunaudojimo momentu.
9. Mokesčių administratoriaus išaiškinimai dėl taršos vienetų apmokestinimo yra nuoseklūs ir atitinka ES direktyvas bei susitarimus.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 23-521.
2. Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 126-5735.
3. 2003 m. spalio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EB, nustatanti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų sistemą Bendrijoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 96/61/EB (OL 2004 m. *specialus leidimas* 15 skyrius, 7 tomas, p. 631), su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/101/EB // OL 2009 L 8, p. 3.
4. 2004 m. gruodžio 21 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 2216/2004 dėl standartizuotos ir apsaugotos registrų sistemos sutinkamai su 2003/87/EB Europos Parlamento ir Tarybos direktyva ir 280/2004/EB Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu (OL 2004 L 386, p. 1), su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2008 m. spalio 8 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 994/2008 // OL 2008 L 271, p. 3.
5. 1977 m. gegužės 17 d. Šeštoji Tarybos direktyva 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas // OL 1977 L 145, p. 1.
6. Lietuvos Respublikos 2002 m. lapkričio 19 d. įstatymas Nr. IX-1203 „Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 126-5728.
7. Pelno mokesčio 2001 m. gruodžio 20 d. įstatymas Nr. IX-675 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 110-3992.
8. Pridėtinės vertės mokesčio 2002 m. kovo 5 d. įstatymas Nr. IX-751 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 35-1271.
9. Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. I-812 „Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 18-413.
10. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. X-1046 „Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 11-430.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gegužės 11 d. nutarimas Nr. 443 „Dėl Nacionalinės energijos vartojimo efektyvumo didinimo 2006–2010 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 54-1956.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 23 d. nutarimas Nr. 94 „Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 19-685.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 23 d. nutarimas Nr. 71 „Dėl LR klimato kaitos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 16-558.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 20 d. nutarimas Nr. 1047 „Dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 124-4718.
15. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymas Nr. D1-231 „Dėl Šiltnamio dujų apyvartinį taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 78-2764.
16. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. D1-279/4-193 „Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo bendro įgyvendinimo mechanizmo įgyvendinimo strateginių kryptių patvirtinimo bei tarpinstitucinio funkcijų pasiskirstymo įgyvendinant šį mechanizmą“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 86-3146.

17. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. D1-686 „Dėl Nacionalinio apyvartinių taršos leidimų paskirstymo 2005-2007 metams plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 6-166.
 18. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. D1-252 „Dėl Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų registro įsteigimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 64-2319.
 19. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. birželio 8 d. įsakymas Nr. D1-287 „Dėl Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 73-2657.
 20. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. gegužės 16 d. įsakymas Nr. D1-183 „Dėl Kioto protokolo bendro įgyvendinimo projektų vykdymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 50-1671.
 21. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 liepos 12 d. įsakymas Nr. D1-397 „Dėl Apyvartinių taršos leidimų aukciono sąlygų aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 81-3334.
 22. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2007 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. D1-609/4-447 „Dėl Nacionalinio apyvartinių taršos leidimų paskirstymo 2008–2012 metams plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 120-4946.
 23. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. D1-592/4-531 „Dėl Apyvartinių taršos leidimų rezervo naujiems įrenginiams paskirstymo 2008–2012 m. ir apyvartinių taršos leidimų iš nutraukiančių veiklą įrenginių perdavimo į apyvartinių taršos leidimų rezervą naujiems įrenginiams taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 133-5145).
- Specialioji ir kita literatūra**
1. Dapkus L. Klimato kaita. *Esė rinkinys* // Danijos ambasada, 2008. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ambvilnius.um.dk/en/menu/Politics/EnergetikaIrKlimatoKaita/2008MEs%C4%97ApieKlimatoKaitKonkursas/>>.
 2. Januševičius T. *Ar gali Lietuva perpus sumažinti aplinkos taršą?* Rinkos aikštė, 2007 m. lapkričio 9–15 d.
 3. Nagevičius M. *Pasaulyje formuojasi naujo tipo prekių – taršos leidimų rinka.* Lietuvos energijos konsultantų asociacija. 2002-05-25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.leka.lt/index.php?content=pages&lng=lt&page_id=31&news_id=2&PHPSESSID=8f923e866bd3772eb8bb86e07ca7cdf1>.
 4. Štreimikienė D., Konstantinavičiūtė I. *Prekyba šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijomis ir nacionalinio paskirstymo plano rengimo* // Elektros energetika ir technologijos: KTU konferencijos pranešimų medžiaga, 2004 m. balandžio 22–23 d./ Kaunas: Technologija, 2004.
 5. Žebrytė I. *Europos Sąjungos prekybos apyvartinais taršos leidimais sistema ir lankstieji Kioto mechanizmai.* // Norcous & Partners, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.lsta.lt/files/events/6_zebryte.pdf>.
 6. Naujokaitė J., Skrockaitė A. *Apyvartiniai taršos leidimai ir Kioto protokolo Bendro įgyvendinimo mechanizmas.* VšĮ „Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas“, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.lsta.lt/files/events/5_naujokaite_julija.ppt>.
 7. Štreimikienė D., Mikalauskiene A. *Rodiklių sistema ES direktyvų, skirtų energijos efektyvumo didinimui, atnaujinančių energijos išteklių skatinimui bei klimato kaitos švelninimui, įgyvendinimo monitoringui.* Lietuvos energetikos institutas, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.cyseni.com/bylos/JE2006/Sekcija%20A/Mikalauskiene.pdf>.
 8. Čiegis R., Bubnienė R. *Prekybos apyvartinais taršos leidimais sistemos ekonominio efektyvumo didinimas: paskirstymo metodikų įtaka.* Ekonomika, 2006 Nr. 73 [interaktyvus]. Prieiga per internetą <www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/73/Remigijus_Ciegis_Ruta_Bubniene2.pdf>.
 9. „Eurobarometro“ apklausos „Europiečių požiūris į klimato kaitą“ duomenys [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm#300>.
 10. Lietuvos Respublikos klimato kaitos įstatymo projektas. Aplinkos ministerija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/TA/taproj.php3?id=4490>>. Informacija apie vykdymus bendro įgyvendinimo projektus. Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.laif.lt/index.php?556338229>>.
 11. Projekto „Pajėgumų stiprinimas įgyvendinant Kioto protokolo reikalavimus Lietuvoje“ galutinė ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=7941>.

12. Iš Balio per Poznanę į Kopenhagą: klimato kaitos stabdymo ambasadoriai. Europos Parlamentas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081204FCS43825+0+DOC+XML+V0//LT>>.
13. Taip, mes galime! Briuselio reakcija į JAV prezidento rinkimų rezultatus. Europos Parlamentas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081103STO41195&language=LT>>.
14. Klimato kaitos stabdymas: Rusija neturi likti nuošalyje. ES naujienos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://esnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=247:klimato-kaitos-stabdymas-rusija-neturi-likti-nuosalyje&catid=67:aplinkosau-ga-ir-klimato-kaita&Itemid=88>.
15. Highest CO₂ Emitting Power Sectors by Country. Carbon Monitoring for Action [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://carma.org/dig/show/world+country>>.
16. Commission of the European Communities, Communication from the Commission on guidance to assist Member States in the implementation of the criteria listed in Annex III to Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, and on the circumstances under which force majeure is demonstrated, COM(2003)830. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0830:FIN:en:PDF>>.
17. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos komentaras „Dėl apyvartinių taršos leidimų apmokestinimo pelno ir pridėtinės vertės mokesčiais“ // Mokesčių žinios. 2006-01-09, Nr. 2 (464).
18. Taxation of emissions trading within the EU. PricewaterhouseCoopers guide to taxation of emissions trading. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/f2f77c97055f980e85256f3f006808ae>>

MECHANISMS UNDER THE KYOTO PROTOCOL. EMISSION ALLOWANCES TAXATION

Andrius Paulauskas

S u m m a r y

155 countries signed the United Nations Framework Convention on Climate Change (hereinafter referred to as UNFCCC) in Rio de Janeiro in 1992. The Seimas of the Republic of Lithuania ratified the Convention on 23 February 1995.

In 1997 the provisions of the UNFCCC were supplemented with the Kyoto Protocol, whereby the developed countries assumed specific obligations of pollution reduction. President of the Republic of Lithuania Valdas Adamkus signed the Kyoto Protocol in 1998, while the Seimas of the Republic of Lithuania ratified it on 19 November 2002. The Kyoto Protocol took effect on 16 February 2005, on the ninetieth day of ratification of the Protocol by Russia.

The Kyoto Protocol provides for three flexible mechanisms based on which the parties listed in Annex I to the UNFCCC are obliged to fulfil their obligations to reduce CO₂ formation and exhaustion to the environment. The latter obligations may be met by means of the following mechanisms:

- Purchase of tradable emissions permits from other developed countries (Emissions Trading System – ETS);
- Joint implementation of projects in other countries listed in Annex I (Joint Implementation Projects – JIP);
- Investment into pollution reduction projects in the developing countries (Clean Development Mechanisms – CDM).

According to the Kyoto Protocol, 15 EU member states of the time set before themselves a very ambitious goal – by 2012 to reduce the level of their common gas emissions causing the greenhouse effect by 8%, as compared to the level of 1990.

The European Commission allocated emissions quotas for the period of 2008–2012 based on the actual carbon dioxide emissions of the last year, and Lithuania was allowed 8.8 m of free tradable emissions permits a year, which is half the amount requested by the Lithuanian companies of power, cement and glass industry. The Ministry of

Environment of the Republic of Lithuania plans that the amount of tradable emissions permits should be sufficient for Lithuania even in case of closing of Ignalina Nuclear Power Plant.

Involvement of Lithuania in JIP as the receiving country is quite restricted due to the limited number of potential projects. A bigger potential is offered for an investing party to JIP and CDM. JIP are implemented in Lithuania to reduce gas emissions causing the greenhouse effect in those sectors which do not fall under the ETS.

China, India and USA, i.e. 3 of 4 world's biggest environmental polluters make no current contributions in respect of the global warming. China and India, as the developing countries, are not bound by the provisions of the Kyoto Protocol. The USA has not ratified the Kyoto Protocol, and did not assume obligations under it to reduce pollution. With the attempts of the international community to reach a new agreement amending the Kyoto Protocol, which is planned to be signed at the United Nations Climate Change Conference Copenhagen 2009, the involvement of the USA is also expected.

The State Tax Inspectorate groundlessly explains that if enterprises obtain tradable emissions permits from the Ministry of Environment free of charge,

then the purchase price equals 0, as enterprises incur no costs of purchase. In its explanations, the tax administrator also unreasonably maintains that in case of purchase of the missing number of tradable emissions permits, ERUs or CERs from third persons, the enterprise could account the purchased emission reduction units as intangible fixed assets, provided that the criteria of fixed assets are met, and attribute depreciation amounts to permitted deductions of limited values on the basis of the rules of depreciation for the intangible assets (by year) set in Annex 1 to the Law on Corporate Income Tax, when calculating the taxable profit.

According to the Lithuanian legislation, the place of transfer of emissions units is determined in line with the provisions of Article 13 (1) and (6) of the Law on Value Added Tax. Emissions units transferred to Lithuanian taxable persons are subject to taxation with VAT rate of 19 per cent. Where emissions units are transferred to a taxable person domiciled in another member state or any person established beyond the boundaries of the territory of the European Communities, the service of transfer of emissions units is considered to be rendered beyond the territory of the country, in which case it is not subject to VAT taxation in Lithuania.

Īteikta 2009 m. gegužės 28 d.

Priimta publikuoti 2009 m. birželio 17 d.